

34. Сухий О. Від русофільства до москвофільства (російський чинник у громадській думці та суспільно-політичному житті галицьких українців у XIX столітті) / О. Сухий. – Львів: Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2003. – 498 с.
35. «Украинский вопрос» // Листокъ. – Унгарь, 1888. – № 16.
36. Штефан А. За правду і волю: Спомини і дещо з історії Карпатської України / А. Штефан. – Кн. 1. – Торонто: Пробоем, 1973. – 351 с.

РЕЗЮМЕ

НАЦИОНАЛЬНАЯ КОНЦЕПЦИЯ РУСОФИЛОВ ЗАКАРПАТЬЯ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XIX - НАЧАЛЕ XX ВЕКОВ

Майор Р. И. (Камене́ц-Подольский)

В статье проанализирована национальная концепция русофилов Закарпатья, отображена ее эволюция на протяжении второй половины XIX - начала XX веков.

Ключевые слова: русофильство, национальная концепция, русины (украинцы), идентичность, Закарпатье.

SUMMARY

THE TRANSCARPATHIAN RUSSOPHILES' NATIONAL CONCEPT IN THE LATE NINETEENTH - EARLY TWENTIETH CENTURIES

R. Mayor (Kamyanets-Podilsky)

The article analyzes the national concept of Transcarpathian Russophiles and clarifies its evolution during the second half of the XIX - early XX centuries.

Keywords: Russophilism, national concept, Ruthenians (Ukrainians), identity, Transcarpathia.

УДК 94 (477.87) «1920»: 323.1

АКТИВІЗАЦІЯ ПРОУГОРСЬКОЇ ІРЕДЕНТИ НА ЗАКАРПАТТІ У 1920-х РОКАХ

Гирия В. І. (Ужгород)

Статтю присвячено аналізу фактів активізації античехословацької та антиукраїнської діяльності угорської «п'ятої колони» на Закарпатті. Автор доводить, що іредентська діяльність була не випадковим спалахом, а цілеспрямованою, добре продуманою та організованою акцією. Фіксуються документальні підтвердження використання всіх можливих ресурсів для дестабілізації суспільно-політичної ситуації в регіоні.

Ключові слова: Закарпаття, іредента, акція англійського лорда Ротермера, античехословацька та антиукраїнська діяльність.

Актуальність теми. Після поразки Австро-Угорщини в Першій світовій війні і значних територіальних втрат діяльність проугорських сил у Підкарпатській Русі значно посилилася. Для досягнення своїх цілей вони використовували найрізноманітніші методи (листівки, меморандуми тощо). Проблема дослідження актуалізується періодичним виникненням дилемних суперечностей у контексті пошуку відповіді на запитання, з чим насамперед слід пов'язувати даний феномен: з територіальними претензіями чи бажанням «повернення історичних земель».

Історіографічна оцінка проблеми впливу угорського чинника на політичний розвиток Закарпаття в період між двома світовими війнами є достатньо науковою. Вона обґрунтовує

характер діяльності угорської іреденти в краї як негативного явища в цілому, що безпосередньо впливало як на загальнодержавну ситуацію, так зокрема й на ситуацію в регіоні. Серед найавторитетніших дослідників даної проблем слід назвати М. Болдичара [1] та М. Вегеша [2].

Розкриваючи *основний зміст* матеріалу, слід наголосити, що одним із перших про реваншистську пропаганду угорців повідомляв старший поліцейський радник Воглідал, який інформував Президію Цивільного управління Підкарпатської Русі про підозрілу діяльність працівників Будапештського банку фірми Рот у Словаччині й на Закарпатті. Названий банк пропонував вкладати долари, англійські лібри, швейцарські франки і чеські крони під будапештські будинки й маєтки в Угорщині за

32% річних. Показово, що на титульній сторінці розробленого банком проекту, виданого в травні 1925 р., угорською та французькою мовами було надруковано цілу низку гасел, наприклад: «Віriamo в єдиного Бога, віriamo в єдину вітчизну, віriamo в закон вічний і Божий, віriamo у воскресіння Угорщини»; «Без розширення виробництва не можна знову оточити Угорщину попереднім сьйвом слави, без американського капіталу не можна підняти нашу продукцію»; «Угорець, залишайся завжди і всюди угорцем» [9, арк. 20-21]. На передостанній сторінці проекту під назвою «Експозитури на окупованій території Угорщини» перераховувалися міста, які колись входили до її складу (Ужгород, Братислава, Кошіце, Тренчин, Берегово, Мукачєво, Хуст, Рахів, Тімішоара, Загреб, Фіула й т. д., всього 114 міст) [9, арк. 21].

Керівництво банку поставило перед собою чітку мету: «Чого ми хочемо? Багатої Угорщини, замість нинішньої, яка перебуває в занепаді, збіднівшої, яка знаходиться в злиднях та економічній кризі, урізаній Угорщини. Хочемо багатої, спокійної держави, де кожний може працювати, виробляти і жити... Цього ми хочемо. Коли наше прагнення стане правдою, тобто здійсниться, ми не знаємо, але щоб це могло бути, тобто стати дійсністю, потрібно, щоб кожен угорець, який живе вдома, або в Америці, працював. Після періоду гасел і програм повинна нарешті на порядок денний стати праця. Цього ми хочемо. Замість праці політичної хай за Угорщину стане велика робота трудящих робітників. Цього ми хочемо» [9, арк. 21].

Значну увагу автори звернення приділяли пропаганді серед угорських емігрантів у США. «Майбутнє американських угорців, – писали вони, – залежить від довіри. Інший дух, інший напрям серед людства. Роз'єднаність угорців, які проживають у світі, добігає кінця. Угорця від угорця без відмінності релігії і класів уже не можна буде відрізнити. Зрозумілий і чистий горизонт угорців. Основи для вилікування й очищення дійсно створені, і тепер угорці всього світу мають єдину мету: потрібно працювати для відродження Угорщини. І ми хочемо для цього працювати. Ми також визнаємо одне прагнення: в інтересах воскресіння великої Угорщини, і в першу чергу при допомозі американського капіталу – за відбудову й розвиток угорської індустрії, сільського господарства і торгівлі» [9, арк. 22].

Підсумовуючи викладене вище, Воглідал доповідав: «З огляду на те що проспект написано не тільки угорською, а й англійською та французькою мовами, видно, що його буде направлено в усі європейські держави й у Північно-Американські Сполучені Штати, а також в інші зарубіжні держави з метою іредентської пропаганди» [9, арк. 22].

Угорщина поклала великі надії на лідера угорських опозиційних партій на Закарпатті Е. Корлата, постійно його фінансуючи. 7 серпня 1926 р. Воглідал повідомляв угорську поліцейську дирекцію Президії Цивільного управління Підкарпатської Русі про фінансування Е. Корлата поміщиком, бароном Зігмундом Перені – членом союзу «Розбуджені угорці» [9, арк. 54].

Друкований орган закарпатських комуністів газета «Карпатська правда» від 3 липня 1927 р. у статті «Іредента» звинуватила Автономний землеробський союз (далі – АЗС) у проугорській діяльності. «Ставимо публично запитання українському населенню Підкарпаття, – говорить у статті, – чи хочете прилучення до фашистської Мадярщини, що в крові робітників і селян давить в себе всякий прояв свободи. Якщо ні, то женіть від себе агентів ката Гортія, що при помочи опозиційної демагогії проти чеського колоніального режиму хочуть назад завести працюючі маси Підкарпаття в ярмо мадярських магнатів» [14, с. 2]. Стаття завершувалась закликом: «Робітники і селяни Підкарпаття гоніть від себе куртяківців-мадяронів, агентів ката Гортія» [14, с. 2].

22 серпня 1927 р. ужгородська головна фінансова дирекція повідомляла командування 10-го кавалерійського полку в Берегові про провокаційні заяви депутата угорського парламенту Гала відносно «окупації Закарпаття». «В Угорщині, – говорить в повідомленні, – проводиться жива агітація про те, що найближчим часом все Підкарпаття буде приєднане до Угорщини. В Тисабече в різних місцях наклеєні плакати, в яких твердиться, що в перших числах місяця жовтня 1927 р. здійсниться переворот. 21 серпня 1927 р. угорський депутат Гал (постійне місце проживання в Тисабече, вибраний депутатом від цього краю, а знаходиться переважно більшість частку року в Будапешті) був у Тисабече і стверджував перед населенням, що дійсно так буде, як написано в плакатах, і що вся Підкарпатська Русь буде приєднана до Угорщини» [6, арк. 25].

Закарпаття буквально наводнили угорські агенти. 3 листопада 1927 р. Президія Мукачівського жупанатського управління доповідала Президії Цивільного управління Підкарпатської Русі про шпіонаж священика Карла Баркассі на користь гортистської Угорщини. «Повідомляю, – доповідав жупан Мукачєва, – що євангелістський реформатський приходський священик Карел Баркассі із села Салока (округ Ужгородський), спільно з священиком Штефаном Сабо з села Ясеня (округ Ужгородський) і Ладіславом Матяшем із Айлоку в Угорщині допустився військової зради таким чином, що в 1923 р. відправив до Угорщини різні

карти, списки жандармських станцій і станцій фінансової сторожі, їх розміщення, силу, озброєння, особистий склад по національності, а також дані про розташування чехословацьких військових частин, їх сили в різних гарнізонах. Названі матеріали були сховані у Матяша, який у цей час виконував службу при прикордонній фінансовій сторожі на дільниці між Тисосентмартоном і Солокою. 18 червня 1923 року ці матеріали знову отримав священник Баркассі і разом з Матяшем відправили до воєнної комендатури в Мондоку, де їх і передали» [3, арк. 78]. 25 липня 1927 р. чехословацька служба безпеки затримала Л. Матяша в селі Капушанах і передала його дирекції поліції в Кошіцях. Затриманий дав свідчення проти К. Баркассі та Ш. Сабо, підтвердивши цим свідчення Я. Годвана, зроблені останнім 26 серпня 1923 р. Це дало підставу заарештувати К. Баркассі й помістити його до слідчої тюрми Ужгорода [3, арк. 78].

Аналогічну шпигунську діяльність угорських агентів було зафіксовано в Ясінях і Хусті. Газета «Чеське слово» від 29 листопада 1927 р. повідомляла, що «поліції і жандармерії вдалося викрити на Підкарпатті широкий шпіонаж на користь Угорщини. Двоє жителів села Ясіня і один пенсіонер з Хуста були заарештовані і доставлені в тюрму Хустського окружного суду. Було встановлено, що заарештовані (їх імена знаходяться в таємниці) підтримували зв'язки з угорським адвокатом др. Екманом із Шатороуйгеля, на кордоні Чехословаччини; від нього одержували гроші і доручення про посилення агітації серед угорського населення на Закарпатті за повернення угорського режиму» [7, арк. 78].

Активізували свою діяльність деякі проугорські партії на Закарпатті. Особливо це стосується АЗС. Названа партія, очолювана І. Куртяком, обіцяла щедрі гонорари й банкету за її підтримку на виборах. «Що багато із запрошених і удостоєних честі одержати листи «будителів народу» не реагували на хитрі обіцянки, – констатувала газета «Подкарпатске гласі», – видно із успіхів автономного союзу на виборах, так що, ймовірно, щедрість дяді з Будапешту і далі буде обмежуватись» [11, арк. 1]. Однак Будапешт продовжував фінансувати АЗС. Це стосується також партії дрібних сільських господарів. Жупан Мукачева повідомляв Президію Управління Підкарпатської Русі: «Загальновідомо, що Угорщина витрачає для своїх політичних цілей значні кошти. Зокрема при останніх виборах до сільських представництв цей факт був підтверджений. Партія отримує допомогу від Угорщини, а з цієї причини повинна мати зв'язок з бароном Зігмундом Перені в Будапешті. Грошовими посылками керують нібито з Угорщини через

Великий Севлюш» [8, арк. 46]. Цю інформацію підтвердив заступник начальника Мукачівського окружного управління. «Безсумнівно, – говориться в його донесенні, – що згадана партія одержує систематичну допомогу з Угорщини. Для цього угорська дрібноселянська партія повинна мати зв'язок із Зігмундом Перені в Будапешті. Згаданий у свій час був жупаном Мараморошської жупи, а пізніше міністром Угорщини. Зігмунд Перені має кількох агентів у Великому Севлюші, зокрема таким агентом був покійний директор жупної лікарні у Великому Севлюші, активний діяч угорської партії селянських соціалістів доктор Коломан Надь, колишній сімейний лікар барона. Грошові переводи, мабуть, направляються з Угорщини через Великий Севлюш» [8, арк. 47].

Античехословацькою діяльністю угорських іредентистів зацікавився Провід українських націоналістів. Міністерство внутрішніх справ ЧСР доповідало 5 квітня 1928 р. віце-губернатору Підкарпатської Русі, що голова Ліги українських націоналістів у Подєбрадах М. Сціборський «висловився, що на Підкарпатській Русі і в Східній Словаччині угорці ведуть підготовку серед населення до плебісциту. Головним чином, безсумнівно, агітують за гроші. 20 квітня 1928 р. Куртяк нібито виїде до Будапешту, щоби там переговорити в цьому питанні. На Підкарпатті вже підготували меморандум в Лігу Націй» [4, арк. 21].

У другій половині червня 1928 р. на території Закарпаття побувала таємна угорська делегація, яка «вивчала тутешні умови. Кожному члену делегації відведено певний район, а результати вивчення він повідомляє керівнику цієї комісії Манди, або д-ру Бодаку, який здійснює керівництво цією делегацією. До складу делегації також входить англієць Вілліам Гуттер, який вважається одним із кращих знавців Підкарпатської Русі. Другим членом делегації є якийсь д-р Чизинський» [4, арк. 21]. Робота вищеназваної делегації мала закінчитися протягом одного тижня, щоб Е. Корлат міг підготувати повідомлення для спільної конференції угорських партій у Братиславі 2 серпня 1928 р. Начальник поліції в Кошіцях д-р Юнгвїрт вважав, що «вислати делегацію на Підкарпатську Русь угорські правлячі кола змусило переконання, що кампанію проти Чехословацької Республіки найкраще розпочати там, а ніяк не в Словаччині» [4, арк. 21]. Делегації також було поставлено завдання з'ясувати фінансове становище угорських партій на Закарпатті [4, арк. 21]. Виконуючи дані обіцянки, повідомляв начальник Берегівського поліцейського комісаріату, «угорська народна партія і угорська селянсько-соціальна партія на Підкарпатській Русі одержувала 150000 кч в місяць» [4, арк. 11]. Гроші надходили на ім'я

Е. Корлата, якому в Угорщині обіцяли посаду жупана в тому випадку, якщо йому буде важко продовжувати політичну діяльність у Чехословаччині.

Подібні випадки були не поодинокі й уміло використовувалися угорською агентурою на практиці. Під грифом «суворо таємно» директор ужгородської поліції повідомляв 16 червня 1928 р. Президію політичного управління Підкарпатської Русі, що в Угорщині «всі державні службовці, а також особи, які живуть за рахунок дрібного населення, настроєні мілітаристські. Всі вони використовують найменшу можливість для нападок проти нашої держави і говорять про захоплення найближчим часом Словаччини і Підкарпатської Русі» [10, арк. 147]. В донесенні наводилися навіть деякі деталі: «В державних установах, в деяких кафе, вивішені карти, на яких взагалі нема Чехословацької республіки. В кафе, ресторанах співаються іредентські пісні. Зовсім інший настрій є у сільського населення, яке різко засуджує угорські буржуазно-націоналістичні демонстрації, хоча воно повинно мовчати і за кожне слово критики суворо переслідується. Виходячи із суджень тутешніх агентів, угорський уряд багато має проблем з власним населенням у себе вдома, яке дуже незадоволене соціальними умовами» [10, арк. 147].

Продовжувалися розмови про близьке угорське вторгнення. 27 липня 1928 р. Президія крайового правління Підкарпатської Русі інформувала ужгородське крайове жандармське управління: «Угорщина у випадку військового конфлікту з Чехословаччиною не в останню чергу сподівається на підтримку з боку угорського населення, яке проживає в Словаччині і Підкарпатській Русі. Воно має бути відповідним чином організовано, щоб вторгнення Угорщини на Словаччину було як можна успішніше. В угорських військових колах передбачається також, що у випадку військового конфлікту угорське населення розпочне протести, які не дозволять Чехословаччині провести оборонні приготування. Така організація угорського населення проводиться нібито і в Трансільванії... Про те, хто проводить організаційну роботу серед угорського населення в Словаччині і Підкарпатській Русі невідомо, однак, по одержаним таємним даним, цим займаються в першу чергу угорські політичні партії, зокрема, угорська партія селянських соціалістів... Ця партія знаходиться в постійному контакті з урядовими угорськими колами, які її постійно запевняють, що сучасне становище не протримається довго і що Угорщина найближчим часом спробує окупувати Словаччину. Угорська селянсько-соціалістична партія розгорнула незвичайну організаційну діяльність, її активісти постійно роз'їжджають по

селах, посилюють і організують нові організації, а керівники цієї партії, зокрема, депутати парламенту Сюлле і д-р Корлат, сенатор Егрі (ці скоріше прихильники селянсько-соціалістичної партії) дуже часто їздять до Угорщини» [10, арк. 97].

21 березня 1929 р. начальник поліції в Ужгороді повідомив Президію крайового управління Підкарпатської Русі про зв'язки угорського шпигуна Т. Гуловича з угорськими націоналістичними партіями на Закарпатті та активну агітацію ними місцевого неугорського населення [5, арк. 34]. 18 серпня за прокурорську діяльність було заарештовано священника із села Чапа Е. Бікі [8, арк. 30]. Продовжувався нагляд за агентами З. Перені [8, арк. 39]. І. Ілтю 11 травня 1929 р., даючи свідчення в Іршавському окружному суді, заявив: «Я можу як свідок підтвердити те, що партія депутата Куртяка (АЗС. – В. Г.) підтримується або підтримувалася з Угорщини... Апарат партії обходиться щорічно приблизно в півмільйона крон. На Підкарпатській Русі загальновідомо, що члени членських внесків не сплачують. Мені особисто відомо, що секретар куртякової партії по імені Демко не хотів ніколи виступати проти угорців. Ця партія видавала угорські книги, а для руської культури не хотіла нічого робити» [12, арк. 2].

Той факт, що Угорщина серйозно готувалася до вторгнення на територію Словаччини і Підкарпатської Русі, підтвердив начальник поліції в Кошицях Е. Ченек 11 грудня 1929 р. в донесенні дирекції Президії крайового управління в Братиславі. У вищезазваному донесенні йдеться про одне із засідань угорського генерального штабу. «Згідно з цими інформаціями, – доповідав Е. Ченек, – окремі члени угорського уряду нібито здивувалися, що про засідання ради генерального штабу не було повідомлено уряд, тим більше що вирішувалися питання, які належать до його компетенції. Рада навіть після не повідомила, що вирішила, що обговорювали її члени. Цією таємницею угорський уряд нібито відчуває себе ображеним, і більшість членів уряду нібито подала інтерпеляцію міністру Гембешу. А той нібито б коротко відповів, що говорили про військові питання, які неможливо обговорювати відкрито» [13, арк. 1].

Згідно з даними чехословацької розвідки, «в угорській армії повинні відбутися через деякий час зміни на важливих посадах, і говорять, що головнокомандуючий Янкі Котшард подасть у відставку, а на його місце буде призначено генерала кавалерії барона Тана. Командиром військової організації в Словаччині і на Підкарпатській Русі призначено генерала Гукфі, який дотепер був прикріплений до VI відділення міністерства оборони. Йому, як

головнокомандуючому в Словаччині і на Підкарпатській Русі, буде підпорядковано 5 командирів, які проживають в Чехословацькій республіці і які після свого призначення будуть нібито одержувати регулярну платню» [111, арк. 1].

Розсипал уточнив інформацію, яка надійшла в дирекцію поліції 11 грудня 1929 р. Згідно з нею, полковник генерального штабу Сімерфалви «пропозицію призначити 5 командирів військової організації в Словаччині з числа пенсійних офіцерів не прийняв і вирішив призначити 8 вищих, які перебували у відпустці, офіцерів угорської армії. Саме вони візьмуть на себе командування в Словаччині. Ужгород відвідав підполковник угорського генерального штабу Керестесс» [13, арк. 7].

З цього часу посилюється й вербування осіб угорської національності до військових організацій проугорського спрямування Підкарпатської Русі. З приводу цього дирекція поліції в Братиславі доповідала Президії крайового управління: «Згідно з наказом організаторів із центру, особи, які могли б стати членами цієї організації (військової – В. Г.), перш за все мають бути піддані нагляду з метою з'ясування не тільки їхніх переконань, але й надійності, врахування їхніх суспільних зв'язків. Потім необхідно поступово залучати їх до активної роботи під приводом, що мова йде про угорське об'єднання тут... Кандидата слід далі готувати, звертаючи його увагу на сучасне політичне становище в тому напрямку, що потрібно організувати угорців, причому найбільш надійних, тому що багато є таких, які з різних причин повоюються об'єднатися під одним прапором. Залучені таким чином члени повинні перш за все підписати загальний список, і тільки пізніше за вказівкою організатора Саркози чи Себестьяна можна дати їм підписати обіцянку. З членами необхідно підтримувати зв'язок, а тому необхідно шукати в кожному селі приміщення, по можливості приватне, ніяк не в готелях чи інших громадських місцях. Знову прилученим членам слід пояснити, щоб вони намагалися залучити нових. У випадку втручання з боку властей ніхто не повинен знати іншого і не повинен видати навіть під клятвою.

Про справжню мету організації повідомляється членам тільки після подальшої підготовки» [13, арк. 30].

За підрахунками начальника поліції Братислави Е. Ченека, в Кошицях в організацію було завербовано 317 осіб, з яких багато банківських службовців, адвокатів та офіцерів у відставці. Організатор вербування щомісяця одержував 1500 кч [13, арк. 30]. Е. Ченек відзначав, що «угорські агітатори з центру мають певні труднощі з тутешніми агентами, які, як тільки їм довірять грошові суми, роблять розтрата. Берегівський агент розтратив 140600 кч, і його вигнали» [13, арк. 30].

Висновки. Отже, в 1920-х рр. у Підкарпатській Русі значно посилюється античехословацька і антиукраїнська діяльність угорської іреденти. Немаловажну роль у цьому відношенні відіграла так звана акція англійського лорда Ротермера, який займав чітку проугорську орієнтацію і встановив тісні зв'язки з угорськими правлячими колами. Він виступив ініціатором перегляду рішень Тріанонського мирного договору, завдяки чому знайшов багато прихильників в Угорщині.

Угорський уряд не шкодував коштів для фінансування угорських партій на Закарпатті, заслав на територію краю своїх агентів. Велика ставка робилася на керівників АЗС, угорської християнсько-соціальної партії, партії дрібних сільських господарів тощо. Відкриту проугорську позицію займали лідери іреденти в краї Іван Куртяк, Михайло Демко, депутат Ендре Корлат та багато інших. Чехословацька служба безпеки, поліція уважно слідкували за кожним кроком угорських іредентистів. Як наслідок, наприкінці 1930-х рр. античехословацька та антиукраїнська діяльність проугорської «п'ятої колони» на Закарпатті досягла своєї кульмінації.

Таким чином, активізація античехословацької та антиукраїнської діяльності проугорської «п'ятої колони» на Закарпатті не була випадковим спалахом, що залежав від тимчасових умов розвитку краю, а цілеспрямованою, добре продуманою і організованою акцією, до якої залучалися всі можливі ресурси.

1. Болдижар М. М. Закарпаття між двома світовими війнами / М. М. Болдижар. – Ч. 2. – Ужгород, 1996. – 96 с.; Болдижар М. М. Закарпаття між світовими війнами: факти, події, люди, оцінки / М. М. Болдижар. – Ужгород, 2001. – 148 с.
2. Вегеш М. Велич і трагедія Карпатської України: Історико-популярний нарис / М. Вегеш, В. Задорожний. – Ужгород, 1993. – 82 с.; Вегеш М. Карпатська Україна (1938-1939): соціально-економічний і політичний розвиток / М. Вегеш. – Ужгород, 1993. – 125 с.
3. Державний архів Закарпатської області (далі – ДАЗО). – Ф. 2: Президія земського уряду Підкарпатської Русі в Ужгороді, м. Ужгород. 1928-1938 рр. – Оп. 1. – Спр. 44: Інформації про засідання різних політичних партій, прислані поліцейським комісаріатом та окружними урядами президії Земського уряду Підкарпатської Русі в 1929 р. – Арк. 78.

4. ДАЗО. – Ф. 9: Президія Міністерства внутрішніх справ ЧСР. – Оп. 1. – Спр. 5: Повідомлення Міністерства внутрішніх справ ЧСР віце-губернатору Підкарпатської Русі (5 квітня 1928 р.). – Арк. 11 – 21.
5. ДАЗО. – Ф. 9: Президія Міністерства внутрішніх справ ЧСР. – Оп. 1. – Спр. 60: Повідомлення начальника поліції в Ужгороді Президії крайового управління Підкарпатської Русі (21 березня 1929 р.). – Арк. 34.
6. ДАЗО. – Ф. 29: Президія Цивільного управління Підкарпатської Русі, м. Ужгород. 1919-1928. – Оп. 3. – Спр. 784: Повідомлення Президії Цивільного управління Підкарпатської Русі (18 липня 1927 р.). – Арк. 25.
7. ДАЗО. – Ф. 29: Президія Цивільного управління Підкарпатської Русі, м. Ужгород. 1919-1928. – Оп. 3. – Спр. 769: Повідомлення преси про акцію Ротермера. – Арк. 26.
8. ДАЗО. – Ф. 29: Президія Цивільного управління Підкарпатської Русі, м. Ужгород. 1919-1928. – Оп. 3. – Спр. 796: Повідомлення Цивільного управління Підкарпатської Русі ужгородською поліцією. – Арк. 30-47.
9. ДАЗО. – Ф. 29: Президія Цивільного управління Підкарпатської Русі, м. Ужгород. 1919-1928. – Оп. 3. – Спр. 484: Про проект Будапештського банку (1925). – Арк. 20-54.
10. ДАЗО. – Ф. 29: Президія Цивільного управління Підкарпатської Русі, м. Ужгород. 1919-1928. – Оп. 3. – Спр. 781: Повідомлення дирекції Президії Цивільного управління Підкарпатської Русі (24 лютого 1928 р.). – Арк. 147.
11. ДАЗО. – Ф. 30: Ужгородський крайовий королівський суд, м. Ужгород. 1919-1938 рр. – Оп. 4. – Спр. 439: Про угорську агітацію (1927-1929 рр.). – Арк. 1.
12. ДАЗО. – Ф. 30: Ужгородський крайовий королівський суд, м. Ужгород. 1919-1938 рр. – Оп. 4. – Спр. 416: Свідчення про угорську діяльність. – Арк. 2.
13. ДАЗО. – Ф. 117: Хустське окружне управління, м. Хуст Підкарпатської Русі. Президіум. 1919-1939. – Оп. 1. – Спр. 136: Циркуляр Президії крайового управління про стеження за угорськими іредентистичними організаціями, жандармські донесення (7 листопада 1928 р. - 14 березня 1930 р.). – Арк. 1-30.
14. Карпатська правда. – 1927. – 3 липня. – С. 2.

РЕЗЮМЕ

АКТИВИЗАЦИЯ ПРОВЕНГЕРСКОЙ ИРЕДЕНТЫ НА ЗАКАРПАТЬЕ В 1920-х ГОДАХ

Гиря В. И. (Ужгород)

Статья посвящена анализу фактов активизации античехословацкой и антиукраинской деятельности венгерской «пятой колонны» на Закарпатье. Автор доказывает, что иредентская деятельность была не случайным всплеском, а целенаправленной, хорошо продуманой и организованной акцией. Фиксируются документальные подтверждения использования всех возможных ресурсов для дестабилизации социально-политической ситуации в регионе.

Ключевые слова: Закарпатье, иредента, акция английского лорда Ротермера, античехословацкая и антиукраинская деятельность.

SUMMARY

REVITALIZATION OF PRO-HUNGARIAN IRREDENTA IN TRANSCARPATHTIA IN 1920S

V. Hyrya (Uzhhorod)

The article is devoted to the facts analysis about revitalization of anti-Czechoslovakian and anti-Ukrainian activity of Hungarian fifth column in Transcarpathia. The author argues that irredenta was not an accidental but purposeful, well-judged, and organized activity. The usage of all possible resources for destabilization of social and political situation in the region has been proven by the documents.

Keywords: Transcarpathia, irredenta, Rothermer action, anti-Czechoslovakian and anti-Ukrainian activity.